

Milli Kimlik Bağlamında Din - Kültür İlişkisi

Suat CEBECİ*

scebeci@sakarya.edu.tr

ÖZET

Toplumun iki önemli yapı taşı olan din ve kültür olguları hem mahiyet hem de işlev itibarıyla birbirleri ile yakın benzerlik ve ilişki içindedirler. Her ikisi de ancak insanla var olabilmekte ve insan etkinliği olarak ortaya çıkabilmektedir. İnsan bu olgunun hem ürünü hem de üreticisi durumundadır. Dinin insanla bağlantılı kültürel yansımaları kadar kültürün de dini bir özünün ve mayasının bulunduğu bir gerçektir. Dolayısı ile insanın sosyal ve kültürel kimliğinin oluşmasında bu iki unsur birlikte ve birbirleri ile bağlantılı bir şekilde etkili olduğuna dair kanıtlar oldukça fazladır. Makalede belli başlı sosyologların görüş ve değerlendirmelerinden hareketle konu irdelenmekte sosyal yapının ve milli kimliğin korunmasında din-kültür ilişkisinin önemine dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Din, Kimlik, Kültür

GİRİŞ

İnsani olanla insanla vücut bulanı en içten ve en anlamlı bir şekilde ifade eden iki kavramdan biri *din* diğeri de *kültür*dür. İnsan bu iki kavramın ifade ettiği olguların hem ürünü hem de üreticisi durumundadır. Bunların yer almadığı ve bunlarla yoğrulmayan insan hayatı düşünülemediği gibi bunların insan hayatında birbirleri ile olan ilişkisi de sanıldığı kadar net, sade ve kolay çözülebilir değildir. Dolayısı ile din ve kültür kavramlarının insan müşterekinde iç içe girmiş olduğu söylenebilir. Dinin insanla ve

---

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Suat CEBECİ

toplumla bağlantılı kültürel yansımaları kadar kültürün dini bir özünün, mayasının ve dayanağının bulunması da bu müşterekliğin ortaya çıkardığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu noktadan hareketle din ve kültür kavramlarını birlikte ele almadan, bunlardan birini göz ardı ederek bir toplumun kendine özgü kimlik yapısını kavramak olası değildir.

İnsanoğlu tarih boyunca din ile kültürü birbirinden ayırmamış olsa da kimi zaman bunları çatıştırmaktan veya bunların ayrışması üzerine bir kavga ortamı oluşturmaktan da geri kalmamıştır. Tarihte bunun örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Günümüzde “dini kültür / din kültürü” yahut “kültürel din” söylemleri aslında bu ayrılmaz ikilinin bir tarafına karşı tavır almanın göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. İdeolojik pozisyonlar uğruna toplumun vazgeçilmezleri hususunda ortaya konulan fantastik tavırları sorgulayabilmek adına din ve kültür kavramlarının birbirleri ile olan ilişkisine daha yakından bakmaya çalışacağız.

Kültür kavramı, Latince “colere” kökünden gelen “cultura” sözcüğünden dilimize girmiştir. “Colere; işlemek, süslemek, inşa etmek, ekin ekmek anlamlarına gelmekte olup bu kökten türetilmiş “cültüra” kelimesi ise ekin demektir. Romalılar meranın işlenerek tarla haline getirilmesine “agri cultura” derlermiş. Böylece “kültür” kavramının ortaya çıkış itibarıyla ham olan bir şeyin işlenerek elverişli hale getirilmesi anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Günümüzde bu kavramın kök anlamına ters olmayacak şekilde bir terim olarak farklı alanlarda kullanılmakta olduğu görülmektedir. Örneğin tıbbi biyolojide “bakteri kültürü” şeklinde “ekin” anlamına uygun olarak kullanılmaktadır. Bu ifade vücuttaki bir enfeksiyon alanından alınan bakterilerin ilaç denemek üzere çoğaltılmasını anlatmaktadır. Yine “ekin” anlamına denk düşecek şekilde, doğal olanın dışında özel ortamlarda yetiştirilen mantarlara da kültür mantarı denilmektedir.

Dilimizde kültür tamlaması ile sıkça kullanılan diğer ifadeleri kullanım biçimlerine göre şöyle sıralamak mümkündür:

- Kültür çevresi, kültür ortamı, kültür tarihi...
- Toplum kültürü, örgüt kültürü, kurum kültürü...
- Baskın (dominant) kültür, egemen kültür...
- Kültür varlıkları, kültür sarayı, kültür parkı...
- Kültürlü insan

- Kültürfizik

Bu ifadelerden son ikisi diğerlerinden ayrılmakta ve kültür kavramına farklı iki boyut kazandırmaktadır. *Kültürlü insan*; bilgi, görgü, duygu gibi insani değerler bakımından *birikimli ve donanımlı kimse* demektir. *Kültürfizik ise*; bir beden eğitimi kavramı olarak *maksatlı, bilinçli ve düzenli bir şekilde yapılan vücut hareketlerini* ifade eder. Bunlarla birlikte kültür sözcüğünün diğer kullanımları dikkate alındığında *kültür* kavramının kapsamında *ham olanı işleme, üretme, geliştirme, maksatluluk, bilinçlilik, düzenlilik* ve *birikim* anlamlarının bulunduğu rahatlıkla söylenebilir. Nitekim çeşitli kültür tanımlarında farklı tarzda da olsa hemen aynı hususlara dikkat çekildiği görülmektedir.

Kültür olgusunun niteliği ve çeşitliliği göz önüne alındığında herkesi tatmin edecek bir kültür tanımlaması yapmanın güçlüğü anlaşılır. Buna karşılık tanımlamaların çok olması, birbirinden farklı görünen bütün tanımlarda müşterek olanı anlamayı kolaylaştırdığı kabul edilir. (Turhan, 1972) İşte kültür tanımında ortaya çıkan müştereklik de yukarıda da ifade edildiği üzere *üretme, işleme, düzenlilik, bilinçlilik, birikim* nitelemelerini işaret etmektedir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde kültür anlamında "hars" kelimesi kullanılmış, Ziya Gökalp hars ve medeniyet kavramları üzerinde önemli fikirler geliştirmiştir. Hars Arapça bir kelime olup ekin, tarla, ekin ekme ve mahsul anlamlarına gelmektedir. Arapça'da en temel klasik metin olan İslam'ın kutsal kitabı Kur'an'da bu kelime tarla (Bakara, 2/232), ekin/ürün (En'am, 6/136), kazanç (Şura, 42/20) olmak üzere birbirine yakın üç ayrı anlamda geçmektedir. Ünlü Türk sosyologu Ziya Gökalp'in "kültür" yerine bu kavramı kullanmayı tercih etmiş olması tesadüf değildir. Bu kavram kültürün dinî-manevî ilişkisini ima etmektedir. Mümtaz Turhan da aynı şekil kültür olgusunun yapısına dair yaptığı tespitte açık bir şekilde kültürün manevi temeline dikkat çekmektedir:

"Bir halkın kültürü, onu başka topluluklardan ayıran, kendisine has davranış tarz ve şekillerinden ve bunların temelinde bulunan tanzim edici inançlar, kıymetler, normlar ve kaziyelerden teşekkül eder." (Turhan, 1983)

Bu tespitte özellikle kültürel tezahürlerin temelinde *"tanzim edici inançlar, kıymetler, normlar ve kaziyeler"* bulunduğu yer almış olması önemlidir. Şüphesiz ki kültür kavramı üzerinde yürütülen tahlillerde bu dört unsurun ve bunlar içinde özellikle *"tanzim edici inançlar"* unsurunun göz ardı edilmesi düşünülemez.

Suat CEBECİ

Din-Kültür ikilisinin diğer tarafına yani “din” konusuna dönecek olursak bu hususta söylenecek ilk söz; “din”, “dini inanç” veya “kutsala bağlılık” diye ifade edilebilecek manevi olgunun, insan varlığının ayrılmaz bir yanını oluşturduğudur. Bu bakımdan dinin “ne”liği konusunda ikna edici bir yargıya varabilmek için onun “insan”la birlikte incelenmesi kaçınılmazdır. Şüphesiz din de kültür gibi çok farklı tanımlamalara müsait bir konudur. Nitekim her daldan uzmanların kendi ele alış sebep ve amaçları doğrultusunda ortaya koydukları birbirinden farklı din tanımlamaları ile karşılaşmaktayız. En çok göze çarpanları ise; teolojik, psikolojik, sosyolojik ve felsefi tanımlamalardır. Farklı din tanımlamalarının dinin “ne olduğu”, “ne yaptığı”, “neye yaradığı” şeklinde üç eğilim etrafında toplandığı da ileri sürülmüştür (Coşkun, 2005). Konumuzla ilgisi sebebiyle sosyolojik yönden ele alındığında din, beşeri eylemin doğal bir sonucu olarak görülür ve her dinin kendine has biçimde insanı ifade ettiği kabul edilir (Durkheim, 2005). Diğer bir deyişle dinin ifade edilmesinde insan eksenli bir bakış açısı kaçınılmaz bir gereklilik olarak görülür.

Aslında din kelimesinin hem kök anlamına hem de din olgusunun yapısına işaret eden bütün tanımlamalarda görülen ortak husus, insani olana bir şekilde vurgu yapılmasıdır. Yani din tamamen insani olan ve ancak insanın gerçekleştirmesi ile ortaya çıkabilen bir hadisedir. Semavi dinlerin Allah tarafından peygamberler aracılığı ile insanlığa iletilmiş olması bu gerçeği değiştirmemektedir. Çünkü teorik söylem ve düzenlemeler insan tarafından hayata geçirilmedikçe pratikte bir anlam ifade etmemektedir. Zaten semavi dinler de insan için düzenleyici bir sistem olarak vaz edilmiştir ve bu sebeple de ancak insanla birlikte var olabilmektedir. Aynı şekilde beşeri dinler de insan üzerinde etkin olduğu, onu belli davranışlara yönlendirebildiği ölçüde var olabilmektedirler.

Buradan anlaşılıyor ki kültür kavramının bütün kullanımlarında olduğu gibi dinin de anlamında ve özünde insani olmak ve insanla var olmak gerçeği yatmaktadır. İşte bu noktada din ile kültürün tamamen insani alanlar olma, ancak insan etkinliği ile anlam ve değer kazanma hususunda müşterek bir niteliğe sahip olduklarını görmekteyiz. Şüphesiz din ile kültür arasındaki ilişki, bu niteliksel müştereklikten yani insan etkinliği ortak paydasındaki buluşmadan ibaret olmadığı gibi salt böyle bir müşterekliğe indirgenecek kadar sığ ve sınırlı da değildir.

Dinin ancak insanın tutum ve yaşantıları ile var olduğu işin bir yanındır, diğer yanı ise insanın bütün yapıp etmelerinde onun inanıp bağlandığı dinin derin etkisinin olduğudur. Yukarıda da değinildiği üzere kültürün temelinde dini görme eğilimi sosyologlar arasında oldukça yaygındır. Bir edebiyatçı olmasına karşın kültür konusunda da çalışmaları bulunan Kaplan

Eliot'dan aktardığı "Kültür aslında herhangi bir toplumun dininin vücut bulmuş bir şeklidir." cümlesi ile din-kültür ilişkisini daha ileri boyuta taşımaktadır. Kaplan şöyle devam ediyor:

"Türkiye'de ve başka İslam ülkelerinde gelişen mimari ve musiki ile diğer güzel sanat eserleri, içinde yaşanılan zaman ve mekanı kendilerine has şekil, mana ve hayallerle süslemişlerdir. İslam dini olmadan bunların hiçbirinin varolmasına imkan yoktur." (Kaplan, 2000)

Marx ve Freud gibi ünlü düşünürlerin din hakkında ileri sürdükleri "kişinin kendi kendini aldatması", "oyalanma", "güçsüzlüğe karşı dayanak" vb ifadeleri anlamlı kabul ettiğimizde de yine kinin insan davranışlarını derinden etkileyen rolüne işaret etmiş oluruz. Marx ve Freud'un din hakkındaki görüşlerini tahlil eden Mardin bunları belli bir bakış açısından anlamlı kabul etmekle beraber dinin fonksiyonları yönünden yetersiz bulunmaktadır. Mardin dini, insanların içinde yaşadıkları toplumsal yapıyı anlamalarına yarayan bir model olarak nitelendirerek dinin sosyal yapıyı destekleyen duygular yarattığı ölçüde toplumun devamlılığını sağladığını belirtir (Mardin, 1999)

Bu noktada tekrar hars kavramına dönecek olursak Ziya Gökalp'e göre harsı belirleyen yani kültürü var edip şekillendiren iki kuvvet vardır. Bunlar, *ülküler* ve *değerler*dir. Hars, ülküler ve değerler üzerinde sosyal yapının rengi ve ahengidir. Ülküleri, geçici olmayan toplumsal özelemler ve beklentiler oluşturur; değerleri de toplumun inançları belirler. Aynı şekilde kültürü sosyal ilişkilerin yapısında görme eğiliminde olanlar da onun temelini oluşturan öğeleri *zihniyet* ve *değerler* olarak işaretlemektedirler. (Özakpınar, 1999/29) Öte yandan *bedeni*, *ruhi* ve *içtimai* olmak üzere üç türlü ihtiyacın tatmininde rol oynayan her vasıta birer kültür unsuru olarak kabul edilmekte, ruhi ihtiyaçları tatmine yarayan vasıtaların bazen bütün kültüre damgasını vurduğu ileri sürülmektedir. (Turhan, 1972) Şüphesiz ruhi ihtiyaçları karşılamada en başta gelen vasıta dindir. İnsanın ruhi yönüyle ilgili sorunlarda, bunların tanımlama ve çözümlenmelerinde din mutlak surette öne çıkması gerekirse de dinden bağımsız var olabilen fakat dinin de özünü teşkil eden inançlar her zaman ön plandadır. Zira kültür tanımlamalarında "*kıymetler*" ve "*normlar*" la birlikte "*tanzim edici inançlar*"ın temel olarak alındığını unutmamak gerekiyor.

Aynı "*tanzim edici inançlar*" dini eylemlerin en içten, en hasbi ve en anlamlı gerekçelerini oluşturmaktadırlar. Bütün dini geleneklerin bağlarına henüz toplumlarının ulaşamadığı hedefleri ilham etme mekanizmalarına sahip oldukları savı (Capps, 2005) yanlış değildir. Üstelik bu sav insan davranışları üzerinde dini inançların etkisi bakımından oldukça anlamlıdır.

Suat CEBECİ

İşte inançların insan davranışlarını etkileme ve yönlendirme özelliği din-kültür ilişkisini daha da derinleştirmektedir. Bu bakımdan Gökalp Türk Harsı'nın ne Fransız Culture'ü, ne de Alman Kultur'u gib bir şey olduğunu, onun başlı başına bir sosyal (milli) kimliği ifade ettiğini belirtir. (Gökalp, 1995) Bu noktada Ziya Gökalp'in bir araya getirdiği ve birlikte sahiplenmenin mümkün olduğunu belirttiği *millet*, *ümmet* ve *medeniyet* kavramlarının birbirleri ile ilişkileri daha kolay anlaşılabilir.

Kültürün *milli* olması, özgün bir kültüre sahip olan toplulukların *millet* olması sonucunu getirmektedir. Diğer bir ifadeyle "milliyet" gerçeğini var eden etken kültür birliğidir. Bu anlamda millet olma ile kültür arasında sıkı bir ilişki vardır. Kültür-milliyet ilişkisinde ortaya çıkan sonuç; bir millete mensup olmanın kültürel bir kimliği ifade ediyor olmasıdır (Türkdoğan, 1998). Bu aynı zamanda bir milli karakter meselesidir. Milli karakter ise bir milletin sahip olduğu manevi kültür unsurlarının hepsini içinde barındıran bir yapıdır ve bir şahsı veya bir halkı başkalarından ayırt eden ve onlardan farklı kılan hususiyetleri ihtiva etmektedir. (Güngör, 2007). Dinin milliyeti olmadığı için bu iki kavram arasında kültür-milliyet ilişkisine benzer bir ilişkiden söz edilemez. Dinin milliyetinin olmaması, aynı dine mensup olanların *ümmet* tanımlamasında birleştirilmesi sonucunu getirmiştir. İnsanların aynı dine mensup olmaları, onun değer ve normları etrafında birleşmeleri olgusu, bir şekilde tanımlanmayı gerektiren sosyal bir yapılanmayı ortaya koymaktadır. Bu yapı da *ümmet* olarak ifade edilmektedir.

Ümmet tanımlaması kültür ve milliyet olguları dışında bir bütünlüğü ortaya koyuyor olsa da bu durum dinin yine de kültür ve geleneğe dayanan çok önemli bir ulusal yönünün bulunduğu gerçeğini ortadan kaldırmıyor. Farklı coğrafyada, farklı iklimde, farklı yaşam tarzı ile ve farklı ilişkilerle yaşayan insanların ortaya koyduğu dini hayatın kısmen de olsa birbirinden farklılıklar taşıması muhakkaktır. Bu da dinin ulusal boyutunu ifade eder. Yani aynı din kapsamındaki farklı milli kültürler, o dine kendi kültürel özgünlüklerini bir şekilde katarlar.

Medeniyet ise kültürlerin dayanışması ve paylaşılması sonucu ulusal çerçevenin dışında ortaya çıkan bir değerler bütünüdür. Dolayısı ile medeniyet kültürlerin paylaşılması ölçüsünde uluslar arası niteliğe sahiptir. Çünkü medeniyetin kültürel niteliği kadar bilimsel bir temeli de vardır ve bilim ulusal bir değer değildir. Din ise toplumların kültürel farkları yönüyle ulusal bir renk taşıyabilse de birey-tanrı-kutsal ilişkileri ile tamamen evrensel bir nitelik gösterir. Bu bakımdan dinin evrensel niteliğinin kuşatıcılığına istinaden İslam dinine mensubiyeti onun kendi kavramı ile

ümme't'e aidiyet olarak ifadelendirmek milli kimlik yönünden yanlış değildir.

Birbirinden çok farklı gibi görünen millet, ümme't, medeniyet olgularının üçüne de birlikte mensubiyet ifadesi önemli bir anlayışa işaret etmektedir. Bu aidiyeti ilk ortaya koyan birisi olarak Ziya Gökalp'in hars ve medeniyet konusundaki düşüncelerini bilmeden onun "Türk milletindenim, İslam ümme'tindenim, garp medeniyetindenim" yaklaşımının ne demek olduğunu tam olarak anlamak mümkün olmaz. Ona göre cisimlerin uzunluğu, genişliği ve yüksekliği olduğu gibi toplumsal vicdanın da üç boyutu vardır. Bunlar; milliyetçilik, ümme'tçilik ve çağdaşlıktır (Gökalp,1997) Gökalp bu yaklaşımı ile bir toplum için **ülkü**, **inanç** ve **bilim** üçlüsünün birbirinden ayrılmaz bir şekilde gerekliliğine vurgu yapmaktadır. "Türk milleti" milli ülkülere, "İslam ümme'ti" inançlara, "garp medeniyeti" de bilime ve çağdaşlığa karşılık gelmektedir. Bu üçlü birbirinin varlığına mani olmadığı gibi güçlü bir toplum için "olmazsa olmaz" ölçüsünde mevcudiyetleri gerekli olan dinamiklerdir. Bunlar birbirlerinin zıddı değil, aksine birbirilerinin tamamlayıcısıdır.

Gökalp'e göre kültürü var eden ülküler ve değerler olduğu gibi bir toplumu var edip yaşatan temel güç de harstır. Ülküler ve değerler, milli harsın baskın kültürler karşısında direnç kaynağıdır. Ancak bu temel unsurlar üzerinde yükselen kültür medeniyete götürür. Her medeniyetin temelinde din, kültür ve bilim üçlüsünün birlikte bulunduğu gerçeğinden hareket edilirse yapısında ve özünde bu üçlünün birlikte yer almadığı bir toplumun millilik ve medenilik iddiası olamaz.

Din, kültür ve medeniyet üçlüsünün birbiri ile ilişkisi söz konusu olunca genellikle şöyle bir konumlandırma sıralaması yapılır:

Medeniyet uluslararasıdır

Kültür millidir

Din bireyseldir.

Ziya Gökalp'in de benimsediği bu sıralamaya göre son ikisine sahip olmayan toplumlar ilkinin kapsamına giremezler. Yani kültürü ve manevi değerleri güçlü olmayan milletler medeniyetin bir parçası olamazlar. Gökalp bir dinin ve bir ırkın medeniyeti olamayacağını ama bir ırkın (millet) kendi harsî ve dinî özellikleri ile bir medeniyete güç vereceğini, onun kurucusu ve ortağı olacağını savunur. Zira hars ile din bir milletin sahip olması gereken, medeniyet ise diğer toplumlarla paylaşması gereken değerlerdir.

Suat CEBECİ

Yukarıdaki medeniyet, kültür ve din sıralaması işlevsel olarak yani dinin kültürü, kültürün de medeniyeti etkilemesi anlamında doğru olabilir. Ancak nitelik ve kapsam yönünden bir konumlandırma sıralaması yapılacaksa sıralamanın şu şekilde yapılması daha isabetli olacaktır:

Din evrenselidir

Medeniyet uluslar arasıdır

Kültür millidir.

Dinin salt bireysel bir hadise olduğunun kabul edilmesi, onun sosyal ve kültürel etkisinin son derece sınırlı olacağının da kabulü anlamına gelir ki bu mümkün değildir. Halbuki mahiyet itibariyle, yani insanın kutsalla ve aşkın varlıkla ilişkileri anlamında dinin evrensel bir olgu olduğu aşıkardır. Dinin evrenselliği, onun ortaya çıkması veya kabul görmesi yönünden değil insanın din ile ilişkisindeki beşeri öz itibariyledir. Din olgusunun evrenselliği, onun bir toplumun milli niteliklerinden biri olmasına mani değildir. Dinin düzenleyici rolü, her toplumun anlayış ve kavrayışına ve hayatın diğer unsurları ile dini ilişkilendirme kabiliyetine göre toplumdan topluma farklı sonuçlar verebilir. Yukarıda da ifade edildiği gibi gelenek ve kültür aynı dinin farklı toplumlarda farklı etkiler geliştirmesini sağlamaktadır. Aslında dinin milli kimliğin bir parçası olması da onun düzenleyicilik rolünün farklı sonuçlar üretebilmesi yönüyledir.

Genellikle din, bir kültürün veya medeniyetin içinde o kültürün veya medeniyetin bir parçası olarak aranır. Halbuki din bunların her ikisinin de temelinde bir öz ve bir yapıtaşı olarak vardır. Bergson'un ünlü sözü burada hatıra gelmektedir: *"Geçmişte olduğu gibi bugün de ilimsiz, sanatsız ve felsefesiz toplumlar bulunabilir, fakat dinsiz bir toplum asla"*

Dinin evrenselliği onun insani bir öz olduğu kadar insan ürünü olan bütün kalıcı kıymetlerde de aynı şekilde bir öz olma niteliğine dayandırılınca kültürde ve medeniyette onun mayası kabul etmek kaçınılmaz olmaktadır. Bütün köklü kültürlerde ve medeniyetlerde bu mayayı görmek mümkündür. Ziya Gökalp, milli bir harsa sahip olmayı bir medeniyete mensup olmanın veya bir medeniyet inşasına katılabilmenin ön şartı olarak gördüğü gibi dinden bağımsız bir milli harsın da var olamayacağını kabul eder. Burada milli varlığı belirleyen en önemli şeyin hars ve din olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Dinin ısrarla hars ile birlikte ifade edilmesi, bu ikisinin zorunlu bir ilişki ile birbirinin tamamlayıcısı olması sebebiyledir. Harsı var eden ve onun milli olmasını sağlayan duygular, heyecanlar, zevkler din ile ayrı bir kıymet, bir derunilik ve anlamlılık kazanmaktadır.

İnsanlar kültürü “hakikat”, “ahlâk”, ve “estetik” algılamaları ile ve bu algılamalarına duygularını, heyecanlarını, zevklerini ve özlemlerini katarak üretirler. Bir kişinin hakikat ve ahlâk algılaması da yine onun dini inançlarından bağımsız değildir. Aslında dini inanç sadece bu yöndeki algılamaları yönlendirmekle kalmayıp, yukarıda da değinildiği üzere insanın bütün eylemlerinde içten bir gerekçe oluşturmaktadır. Öyle ki insanlar deneysel çabalarla yürüttükleri bilimsel etkinlikleri bile inançları ile işaretlemektedirler. Venüs, Uranüs, Jüpiter Romalıların gök tanrıalarının adlarıdır. Daha sonra bilimsel çalışmalarla keşfedilen gezegenlere bu adların verilmiş olması manidardır. Günümüzde Avrupa Birliği'nin üyeleri arasında entegrasyonu sağlamaya yönelik eğitim alanındaki bilimsel projelerine batılı ünlü dini şahsiyetlerin isimlerinin verildiğini görmekteyiz. Örneğin yüksek öğretim projesi olan “Erasmus” Hollandalı rahibin, okul eğitimi projesi olan “Comenius” Çek din adamının, yaygın eğitim projesi olan “Grundtvig” Danimarkalı din adamının adıdır.

Bunun da ötesinde dinin kültür ve medeniyetleri derinden etkileyip yönlendirdiğine dair tarihi kanıtlar oldukça fazladır. Ünlü sosyolog Max Weber'e göre Batı Medeniyetinin temelinde ortaçağ sonrası Hıristiyanlığın kalvinist yorumu bu yorumun şekillendirdiği protestan ahlâkı vardır. Weberi bazı yönlerden eleştiren Ülgener de onu bu konuda haksız bulmamaktadır (Ülgener, 2006) . Batı medeniyeti böyle bir dini temel üzerinde yükselmiştir. Kalvinizm hareketine adını veren John Calvin (1509-1564) iyi bir din adamı olarak günlük yaşama dair kilise disiplini sokağa taşımış buna ek olarak dindar hristiyanın kilise dışı yaşantısına *disiplin*, *çalışma* ve *züht* diye üç prensip getirmiştir (Weber, 1999) Bu prensipler dünyevi olanı (çalışma), dini olanla (züht) metodik bir şekilde (disiplin) birleştirmeyi ifade etmektedir.

Bu açıklamalardan sonra günümüzde din-kültür ilişkisi bağlamında iki hassas ve bir o kadar da önemli noktaya dikkat çekmek gerekiyor. Bunlardan biri dinin kültürleşmesi beklentisi, diğeri de kültürün dinden koparılması arzusudur. Her iki temayül de bir toplumun bekası için son derece önemli hayat damarlarını kurutmaya kadar götürecektir bir yolun başlangıcı mesabesindedir. Yukarıda da değinildiği üzere toplumun maneviyat tasavvurundan bağımsız bir milli kültür mümkün olamayacağı gibi dinden de sadece bir kültür olarak varlığını sürdürmesi beklenemez. Din kültüre renk ve desen verebilir, hatta bundan da öte birey ve toplumun kavrayışı nispetinde kültüre kan ve can verebilir, fakat din asla kültüre indirgenemez. Çünkü o kutsala ve aşkın varlığa (Allah'a) bağlayan kuşatıcı özelliği ile insanı derinden sarıp sarmalar; kültürün dünyevi zevk ve hazlara karşılık verme kabiliyetine ayrı bir anlam katarak insana hüzünde bile bir hazzın varlığını fark ettirir ve adeta onu yeniden var eder.

Suat CEBECİ

Dinin insan ve toplum hayatındaki kültürel tezahürleri hiçbir zaman dinin bir kültür olması sonucunu vermez. Toplumda her birey ve her sosyal unsur ondan kendi kültürel formunu oluşturacak etkiler alır ve ortaya çıkan şey topluma ait kültürdür. Bu şekilde dinin etkisi veya mayası ile oluşan yapı dinin kültürleşmesi değil, aksine kültürün millileşmesi hadisesidir. Dinin kültürü millileştirme işlevini dinin kültürleşmesi olarak anlamaya kalkışmak olayı tamamen tersyüz etme boyutunda bir yanlışlığa götürür ki bu da milli kimliği koruma mücadelesinde çok önemli bir mevzi kaybı anlamına gelir.

Günümüzde özellikle ikinci lig toplumlar üzerinde gücünü ve etkisini sürdüren küreselleşme veya globalleşme diye ifade edilen kuşatıcılık milli kültürleri tehdit etmektedir. Zihinleri didikleyen kitle iletişiminin kapsayıcılığı da eklenince bu tehdit daha bir güç kazanmaktadır. Küreselleşme milli kültür sistematigindeki vidaları gevşetirken kitle iletişimi de sistemin parçalarını değiştirme, bozma ve işlevselsizleştirme görevi yapmaktadır. Bu durum toplumlarda zihinsel enfeksiyona yol açmakta, insanlar bu enfeksiyondan kurtulma umuduyla evrensel değerler diye sunulan ve küresel amaçlar için kullanılan reçetelere sarılmak zorunda bırakılmaktadırlar. Bu vahamet karşısında milli varlığı koruyabilmek için tek dayanak ve sığınak olarak din yani toplumun maneviyat tasavvuru kalmaktadır. Din kültürleşirse kültüre millilik vasfı kazandıran ve milli kimliğe dayanak oluşturan asli fonksiyonundan uzaklaşmış, milli kimlik din kalkanından mahrum kalmış olur.

Amerika'dan esinlenerek bir Avrupa Birliği oluşturma çabası içine giren Avrupa Toplumlari bu gerçeğin bilincindedirler. Onlar, küresel tehdit karşısında varlıklarını koruyabilmek için ekonomik birlik olarak kurdukları savunma adasını kültürel birlik şekline dönüştürüp bir Avrupa ulusal kültürü oluşturma yoluna girmiş bulunmaktadırlar. Bunu gerçekleştirirken hazırladıkları Avrupa anayasasının temel dayanağını din (Hıristiyanlık) olarak belirlediler. Henüz kesinleşmemiş olan Avrupa Anayasası taslağında bu durum açık bir şekilde not edilmiştir. Bir Müslüman ülke olan Türkiye'yi birliğe almak istediklerini göstermeye çalışmalarına rağmen ortak anayasada Hıristiyanlık vurgusu yapmaktan geri durmamışlardır. Bu noktada siyasi ve ekonomik hegemonyayı sağlayan en önemli enerji kaynağının sağlam ve zengin bir kültür olduğu (Said, 2005) kültürün mayasının da din olduğu fikrinin Avrupalı düşünce önderleri tarafından tamamen benimsenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Dünyanın en güçlü liginde yer alan Avrupa ülkeleri varlıklarını sürdürebilmek için daha güçlü bir kimlik oluşturma, bunu da din (Hıristiyanlık) ile perçinleme ihtiyacı duyuyorlarsa din-kültür bağlamında milli kimliğe dair pozisyonlar hayati önemini koruyor demektir.

KAYNAKLAR

- CAPPS, H. Walter. (2005), "Toplum ve Din", Din Toplum ve Kültür, ed. Ali Coşkun, İz Yayıncılık, İstanbul
- COŞKUN, Ali. (2005), Din Toplum ve Kültür, İz Yayıncılık, İstanbul
- DUKHEİM, Emile. (2005), Dini Hayatın İlkel Biçimleri, Ataç Yayınları, İstanbul
- GÖKALP, Ziya. (1997), Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak, Toker Yayınları, İstanbul
- GÖKALP, Ziya. (1995), Hars ve Medeniyet, ed. Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul
- GÜNGÖR, Erol. (2007), Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat, İstanbul
- KAPLAN, Mehmet. (2000), kültür ve Dil, Dergah Yayınları, İstanbul
- MARDİN Şerif. (1999), Din ve İdeoloji, İletişim Yayınları, İstanbul
- ÖZAKPINAR, Yılmaz. (1999), Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve bir Medeniyet Teorisi, Ötüken Neşriyat, İstanbul
- SAİD W. Edward. (2005), Kültür ve Emperyalizm, çev. N. Alpay, Hil Yatınları, İstanbul
- TURAN, Mümtaz. (1983), Cemiyet İçinde Fert (derleme terc.), M.E.B. İstanbul
- TURHAN, Mümtaz. (1972), Kültür Değişmeleri, M.E.B. İstanbul
- TÜRKDOĞAN, Orhan.(1998), Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri, M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul
- ÜLGENER F. Sabri. (2006), Zihniyet ve Din İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlâkı, Derin Yayınları, İstanbul
- WEBER, Max. (1999), Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu, çev. Z. Gürata, Ayraç Yayınları İstanbul